

Troels Nørager, *System og livsverden. Habermas' konstruktion af det moderne*, Århus: Forlaget Anis, 1985, 298 s., 158,00 kr.

Vi kan starte med at konstatere, at det er en fremragende bog, Troels Nørager her har skrevet. Bogen er en introduktion til Habermas' teori om "det moderne", sådan som han har udfoldet den fra begyndelsen af 1970'erne og fremstillet den først og fremmest i hovedværket *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981), der er på små 1200 sider.

Bogen kommer på et tidspunkt, hvor der internationalt og i Skandinavien er en større interesse for og debat om Habermas' teori end nogensinde før. En netop udsendt bibliografi over Habermas-litteratur i Skandinavien viser, at antallet af bøger og artikler, der behandler Habermas, har været konstant stigende siden slutningen af 1960'erne. Det samme gælder på internationalt plan, hvilket man kan forvise sig om ved for eksempel at konsultere Social Science Citation Index. (Jeg finder det således ikke berettiget, når Nørager i forordet anfægter, at der overhovedet har været en diskussion om Habermas. Det skyldes sikkert, at Nørager er optaget af at profilere sin fremstilling i forhold til den fremrullende post-modernisme-bølge, idet dette perspektiv ganske rigtigt hidtil ikke har domineret).

Nøragers bog omfatter udover hans egen fremstilling (på 227 sider) også en oversættelse af afslutningskapitlet i *Theorie des kommunikativen Handelns*. Han følger i hovedtræk dispositionen hos Habermas, men giver derudover en indledende tematisering, hvor Habermas' baggrund opridses, og hvor hans teori om det moderne, som et ufuldendt fornufts-fremstød i samfundsudviklingen profileres i forhold til klassisk oplysningstænkning og i forhold til fornufts- og modernitetskritikken, som den formuleres (på forskellige måder) hos blandt andet Hegel, Nietzsche og de nye post-modernister (Lyotard m.fl.). Endvidere resumerer han i en afsluttende diskussion nogle centrale indvendinger, som er fremkommet mod Habermas' teori efter bogens udgivelse.

Nørager betoner med rette, at ledetråden i Habermas' projekt er en praktisk-normativ og teoretisk tiltro til fornuften. Fornufts- eller rationalitetsbegrebet bliver derfor det dominerende nøglebegreb på alle analyseniveauer hos Habermas: handlingsteoretisk, metodologisk og samfundsteoretisk. Afgørende for Habermas er at udvikle differentierede rationalitetsbegreber, der frem for alt undgår en reduktion af rationalitet til formålsrationalitet, hvilket han finder tendenser til både hos Marx, Weber og den ældre Frankfurterskole (kap. II hos Nørager), og som ligeledes undslipper en kulturrelativistisk eller systemfunktionalistisk reduktion (eksemplificeret ved henholdsvis Wittgenstein/Winch og Parsons/Luhmann).

Der indgår groft taget fire hovedingredienser i denne teoribygning:

- 1) En teori om forståelsesorienteret og kommunikativ handlen, forankret i universalpragmatikken, der igen udvikles ud fra sprogfilosofiens tale-handlingsteori (Austin og Searle). Nørager giver i kap. III en meget klar og overskuelig fremstilling af denne teori, dens baggrund og problemstillinger. En grundtese er, at forståelsesorienteret handlen er socialt koordineret og integreret i kraft af en rationelt motive-ret, gensidig accept af gyldighedsfordringer i sproglige ytringer.
- 2) En teori om livsverdenen som den fælles, subjektivt oplevede dagligdagsverden, der udgør baggrunden for den sociale interaktion. Dette fænomenologisk inspire-

Troels Nørager, *System og livsverden. Habermas' konstruktion af det moderne*, Århus: Forlaget Anis, 1985, 298 s., 158,00 kr.

Vi kan starte med at konstatere, at det er en fremragende bog, Troels Nørager her har skrevet. Bogen er en introduktion til Habermas' teori om "det moderne", sådan som han har udfoldet den fra begyndelsen af 1970'erne og fremstillet den først og fremmest i hovedværket *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981), der er på små 1200 sider.

Bogen kommer på et tidspunkt, hvor der internationalt og i Skandinavien er en større interesse for og debat om Habermas' teori end nogensinde før. En netop udsendt bibliografi over Habermas-litteratur i Skandinavien viser, at antallet af bøger og artikler, der behandler Habermas, har været konstant stigende siden slutningen af 1960'erne. Det samme gælder på internationalt plan, hvilket man kan forvise sig om ved for eksempel at konsultere Social Science Citation Index. (Jeg finder det således ikke berettiget, når Nørager i forordet anfægter, at der overhovedet har været en diskussion om Habermas. Det skyldes sikkert, at Nørager er optaget af at profilere sin fremstilling i forhold til den fremrullende post-modernisme-bølge, idet dette perspektiv ganske rigtigt hidtil ikke har domineret).

Nøragers bog omfatter udover hans egen fremstilling (på 227 sider) også en oversættelse af afslutningskapitlet i *Theorie des kommunikativen Handelns*. Han følger i hovedtræk dispositionen hos Habermas, men giver derudover en indledende tematisering, hvor Habermas' baggrund opridses, og hvor hans teori om det moderne, som et ufuldendt fornufts-fremstød i samfundsudviklingen profileres i forhold til klassisk oplysningstænkning og i forhold til fornufts- og modernitetskritikken, som den formuleres (på forskellige måder) hos blandt andet Hegel, Nietzsche og de nye post-modernister (Lyotard m.fl.). Endvidere resumerer han i en afsluttende diskussion nogle centrale indvendinger, som er fremkommet mod Habermas' teori efter bogens udgivelse.

Nørager betoner med rette, at ledetråden i Habermas' projekt er en praktisk-normativ og teoretisk tiltro til fornuften. Fornufts- eller rationalitetsbegrebet bliver derfor det dominerende nøglebegreb på alle analyseniveauer hos Habermas: handlingsteoretisk, metodologisk og samfundsteoretisk. Afgørende for Habermas er at udvikle differentierede rationalitetsbegreber, der frem for alt undgår en reduktion af rationalitet til formålsrationalitet, hvilket han finder tendenser til både hos Marx, Weber og den ældre Frankfurterskole (kap. II hos Nørager), og som ligeledes undslipper en kulturrelativistisk eller systemfunktionalistisk reduktion (eksemplificeret ved henholdsvis Wittgenstein/Winch og Parsons/Luhmann).

Der indgår groft taget fire hovedingredienser i denne teoribygning:

- 1) En teori om forståelsesorienteret og kommunikativ handlen, forankret i universalpragmatikken, der igen udvikles ud fra sprogfilosofiens tale-handlingsteori (Austin og Searle). Nørager giver i kap. III en meget klar og overskuelig fremstilling af denne teori, dens baggrund og problemstillinger. En grundtese er, at forståelsesorienteret handlen er socialt koordineret og integreret i kraft af en rationelt motive-ret, gensidig accept af gyldighedsfordringer i sproglige ytringer.
- 2) En teori om livsverdenen som den fælles, subjektivt oplevede dagligdagsverden, der udgør baggrunden for den sociale interaktion. Dette fænomenologisk inspire-

rede begreb videreudvikler Habermas via Mead og Durkheim til et historisk og sociologisk mere sensitivt begreb med henblik på at konkretisere dets betydning i den sociale reproduktion og udvikling, såvel samfundsmæssigt som på individplan. Livsverdenen, der har affinitet til G.H. Meads begreb om "den generaliserede anden" (de almindelige rolleforventninger i individernes sociale omverden) og Durkheims "kollektive sjæl", giver et fælles orienteringsredskab, et normativt fællesskab og social og individuel identitet. Habermas pointerer, at livsverdenen i stigende grad reproducere sprogligt, at den udgør en selvstændig ressource for evolutionære fremstød, og at den ikke uden patologiske effekter kan underlægges formålsrationaliteten.

- 3) En teori om systemiske processer i samfundet, dvs. interaktionsprocesser, der via styringsmedier – penge og magt – og på grundlag af interessekomplementaritet hos egocentriske nyttekalkylerende og formålsrationelle aktører fungerer relativt uafhængigt af forståelsesorienteret handlen, dvs. integreres gennem quasi-naturalistiske lovsmæssigheder.
- 4) En evolutionslogik og en samtidsdiagnose, der rationelt rekonstruerer, hvorledes livsverden og system trinvis gennemløber identificerbare og retningsbestemte udviklingsfaser og indbyrdes konstellationer som udtryk for udfoldelse af rationaliseringspotentialer. Samtidig identificerer evolutionslogikken og samtidsdiagnosen de rationalitetspotentialer, der er indbygget i den moderne livsverden og diagnosticerer, i hvilken grad disse potentialer udfoldes henholdsvis hæmmes eller perverteres af de herskende systemmekanismer. Under dette punkt optræder Habermas' teser om den kulturelle forarmelse, som følge af ekspertkulturernes monopolisering af livsverdensreproduktion, og om kolonisering, som følge af systemets instrumentalisering af livsverdensreproduktionen i forhold til systemimperativer.

Disse tre sidste aspekter gennemgås af Nørager i kapitlerne IV-VI ligeledes med præcision og stor overskuelighed. Dog mener jeg, Nørager forbiser én af Habermas' vigtige indvendinger mod Marx, når han (s. 87) skriver, at Marx' "værditeori er velegnet som forklaring på, hvorfor penge og magt i de moderne samfund udfolder en egendynamik, som tilsyneladende ikke er til at standse", nemlig den, at værdibegrebet er blind for den tingsliggørelse, der finder sted i offentligheds- og forbrugssfærerne, steder der er centrale i koloniseringsanalysen (jfr. *Theorie des kommunikativen Handelns*, II, s. 503).

Det vanskelige med en introduktion af denne type er, at den – alene i kraft af sit omfang – stiller løfte om en betydelig argumentationsdybde. Dette til forskel fra kortere præsentationer, hvor formålet blot er at skildre og profilere hovedideerne og hvoraf der i forvejen findes flere udmærkede på skandinaviske sprog. Jeg mener, at Nøragers bog i betydelig grad indfrier dette løfte. Det gælder især, hvad angår gennemgangen af Habermas' kritiske behandling af Weber, Lukacs og den ældre Frankfurterskole (kap. II) og i hans redegørelse for den kommunikative handlingsteori (kap. III).

På den baggrund kan kritiske indvendinger mod bogen næsten kun gælde de valg angående vægtning og tematiseringsmåde, som nødvendigvis må foretages. Nørager har her prioriteret en vægtning af de kulturkritiske og filosofiske aspekter og en tematisering, der især profilerer bogen op mod de verserende post-modernistiske debatter.

Dette præger navnlig indledningsafsnittet og den afsluttende diskussion, men bør ikke skabe det indtryk, at Habermas' nyeste teorier (og Nøragers bog) kun eller især har budskab til den filosofisk interesserede og kulturdebatterende intellektuelle offentlighed.

Habermas' erklærede forehavende er at lave "begyndelsen til en samfundsteori", hverken en metateori eller en "fortsættelse af erkendelsesteorien med andre midler" (*Theorie des kommunikativen Handelns*, kap. I, s. 7); og hans "programerklæring" i afslutningskapitlet, hvor han udstikker "opgaver for en kritisk samfundsteori", er også præget af ambitionen om, at teorien skal kunne anvendes som grundlag for empirisk orienteret, sociologisk forskning. Han nævner områder som sociale integrationsformer, socialisation og jeg-udvikling i familien, massemedier og massekultur og protestpotentialer. Han ønsker at genetablere den klassiske traditions projekt: sociologi som en moralsk ansvarlig og samvittighedsforpligtet krisebearbejdende videnskab. Dette perspektiv trænger ikke så tydeligt frem i Nøragers fremstilling, men bør med her, fordi der på grund af historiske særpræg ved den skandinaviske udvikling har været en tendens til at samfundsforskere, der er empirisk orienteret, har negligeret Habermas.

Nøragers glimrende bog kan derfor varmt anbefales til de mange, der af gode grunde gerne vil have støtte til en tilegnelse af Habermas' egne skrifter, og til dem, der blot vil have en solid og redelig, kortere orientering om hovedindholdet i disse skrifter.

Heine Andersen